

Miðvikudaginn 12. júlí kl. 13:00

58. fundur Samkeppnisráðs

Ákvörðun nr. 23/1995

**Kaup Olúfélagsins hf. og Hydro Texaco A/S
á hlutum í Olíuverslun Íslands hf. og stofnun Olúdreifingar ehf.**

I.

Málavextir og málsmeðferð

1.

Þann 19. mars 1995 birtist í fjölmiðlum frétt þar sem Olúfélagið hf. og Olíuverslun Íslands hf. - Olís tilkynntu að Olúfélagið og Hydro Texaco A/S í Danmörku hefðu keypt 45,5% hlut Sunda hf. í Olís. Olúfélagið keypti 35,5% hlut í Olís af Sundum og Hydro Texaco 10%. Hydro Texaco átti 25,4% eignarhlut í Olís fyrir kaupin af Sundum þannig að Hydro Texaco og Olúfélagið eiga nú jafnan hlut í Olís hvort félag um sig.

Jafnframt hlutafjárkaupunum tilkynntu Olúfélagið og Olís að unnið væri að stofnun nýs félags, sem yrði í sameiginlegri eigu Olúfélagsins og Olís, sem annast ætti innkaup, innflutning og dreifingu á eldsneyti fyrir móðurfélögin. Í fréttatilkynningu félaganna segir m.a.: „Nýja fyrirtækið kemur til með að eiga og reka birgðastöðvar, tankbíla og olúskip félaganna og draga þar með úr kostnaði við innkaup og dreifingu á olíuvörum“. Um hlutafjárkaup félaganna segir í fréttatilkynningunni m.a.: „Tilgangur hlutafjárkaupanna er að tryggja hagkvæmni og hagræðingu á bensín- og olíumarkaðnum til hagsbóta fyrir viðskiptavinum beggja félaga.

Olúfélagið hf. og Olís verða hér eftir sem hingað til keppinautar á markaðnum og verða innkaup á smurolíum og öðrum þjónustuvörum áfram í höndum hvors fyrirtækis um sig.“

2.

Þann 20. mars sl. barst svohljóðandi erindi frá iðnaðar- og viðskiptaráðuneytum: „Í tilefni af fréttum þess efnis að Olúfélagið hf. og Hydro-Texaco A/S hafi keypt hlut Sunda hf. í Olís hf. vill ráðuneytið fara þess á leit að Samkeppnis-stofnun kanni hvort þessi kaup og samvinna umræddra fyrirtækja um nýtt innkaupa- og dreifingarfyrirtæki samrýmist ákvæðum samkeppnislaga“.

3.

Starfsmenn Samkeppnisstofnunar hafa átt fundi með eftirtöldum aðilum sem málið varðar eftir að kunnugt varð um sölu Sunda á hlutabréfum í Olís og fyrirhugaða stofnun nýs olíudreifingarfélags í eigu Olís og Olíufélagsins: Forstjóra og aðstoðarforstjóra Olíufélagsins, stjórnarformanni Olís sem jafnframt er fulltrúi Hydro Texaco í stjórn Olís, forstjóra Olís og forstjóra Skeljungs hf. Ennfremur var rætt við borgarstjórnann í Reykjavík og lögmann Irving olíufélagsins í Kanada til að afla upplýsinga um það hvort vænta mætti starfsemi félagsins á íslenska olúmarkaðnum í náninni framtíð.

Í kjölfar fundar með fyrirsvarsmönnum Olíufélagsins var óskað eftir lýsingu á aðdraganda þess að félagið keypti hlut í Olís. Einnig var óskað eftir upplýsingum um þá samninga sem gerðir hafa verið á milli Olíufélagsins og hluthafa í Olís í tengslum við kaup þess fyrrnefnda á hlut í Olís. Ennfremur segir í bréfi Samkeppnisstofnunar til Olíufélagsins dags. 29. mars sl.: *„Óskað er upplýsinga um markmið Olíufélagsins og Olíuverslunarinnar með stofnun sameiginlegs félags sem ætlað er að annast innkaup og dreifingu á olíu og bensíni fyrir eigendur. Einnig er óskað eftir upplýsingum um formlega eða óformlega samninga sem kunna að hafa verið gerðir vegna væntanlegrar félagsstofnunar. Í því sambandi óskast upplýst hvernig eignarhaldi verður háttað og hver eignarhlutdeild eigenda verður. Beðið er um rökstutt mat Olíufélagsins á því hvaða hagræði er áætlað að hljótist af sameiginlegum rekstri félagsins og Olíuverslunarinnar á hinu nýja innkaupa- og dreifingarfyrtæki.“* Í bréfinu segir einnig: *„Óskað er eftir afriti af öllum skriflegum samningum sem varða kaup Olíufélagsins á hlutabréfum í Olíuversluninni og stofnun sameiginlegs félags sem ætlað er að annast innkaup og dreifingu olíu og bensíns fyrir eigendur. Ef skriflegir samningar liggja ekki fyrir er beðið um úrdrátt úr óformlegum samningum jafnframt því sem þess er vænst að afrit af skriflegum samningum verði send Samkeppnisstofnun þegar frá samningum hefur verið gengið.“*

Í svari Olíufélagsins frá 26. apríl er lýst aðdragandanum á kaupum félagsins á hlutabréfum í Olís af eignum Sunda. Þar segir m.a.: *„Áhugi var á að kanna hvort vilji væri fyrir hendi hjá stærsta hluthafa Olís og Olíufélaginu h.f. að leita sameiginlegra leiða til að ná fram ítrustu hagræðingu í innkaupum og dreifingu á bensíni og olíu. Fyrir lá að olíufélögin verða að endurbyggja birgðastöðvar sínar vegna nýrra mengunarlaga. Einnig að innflutningur á olíuvörum hefur verið gefinn frjáls og hver sem er getur flutt inn og selt bensín og olíu. Í framhaldi af því hafa líkur á erlendri samkeppni komið til. Hjá Olíufélaginu hf. og Olís höfðu menn gert sér grein fyrir því að með samstarfi Olíufélaganna á þessu sviði mætti ná fram umtalsverðum sparnaði.“*

Það kom fram í viðræðunum við Sund h.f. að það væri þeirra skoðun að æskilegt væri að Olíufélagið h.f. eignaðist nokkurn hlut í Olís. Fulltrúar Sunds h.f. töldu líklegt að

Sund h.f. myndi samþykkja að selja Olúfélaginu h.f. einhvern hlut í Olís af hlutafjäreign Sunds h.f.

Eftir nokkra fundi með Sund h.f. kom fram hjá þeim að Gunnþórunn Jónsdóttir hefði ákveðið að selja allan hlut þeirra í Olís eða um 45,5% eignarhlut. Olúfélagið h.f. lýsti áhuga á að kaupa allan hlutinn og ná með því samstarfi félaganna í innflutningi og dreifingu. Það var sett sem skilyrði af hálfu Olúfélagsins h.f. að samstarf næðist í þessum málum og að næst stærsti hluthafi Olís, Hydro Texaco samþykkti þetta samkomulag.

Hydro Texaco lýsti áhuga sínum á samstarfi og hagræðingu í innflutningi og dreifingu. Þeir upplýstu að þeir hefðu sjálfir góða reynslu á slíku samstarfi við keppinauta sína í Danmörku.

Hydro Texaco lýsti þeirri skoðun sinni að það myndi verða farsælli grundvöllur fyrir samstarfinu ef Hydro Texaco og Olúfélagið h.f. ættu jafn stóra hluti í Olís eða 35% hvort fyrirtæki. Á þessa skoðun Hydro Texaco féllst Olúfélagið h.f.“

Fram kemur í bréfi Olúfélagsins að óformlegt samkomulag sé milli félagsins og Hydro Texaco um að fulltrúar fyrrnefnda félagsins í stjórn Olís muni beita sér fyrir því að Olís verði áfram markaðsett sem sjálfstætt félag sem selur sömu vörumerki og verið hefur. Einnig sé óformlegt samkomulag milli félaganna um að þau muni beita sér fyrir því að Olís verði aðili að sameiginlegu dreifingarfyrtæki til að ná hagræðingu og lágmarka dreifingarkostnað. Um markmið og hlutverk væntanlegs sameiginlegs dreifingarfyrtækis segir m.a.: „*Hlutverk sameiginlegs fyrirtækis verður að skipuleggja, stjórna og annast innflutning, birgðahald og dreifingu á fljótandi eldsneyti fyrir Olúfélagið h.f. og Olís. Að auki getur komið til að þetta fyrirtæki veiti olúfélögunum ýmsa sérhæfða þjónustu.*

Olúfélögin munu leggja til alla dreifingaraðstöðu sína s.s. innflutningshafnir, birgðastöðvar, strandferðaskip, tankbifreiðar og smurolúbifreiðar.

Markmiðið er að lágmarka dreifingar- og viðhaldskostnað olúfélaganna.“

Í bréfi Olúfélagsins kemur fram að undirbúningsvinna að stofnun hins nýja félags hafi, þegar bréfið var ritað, verið stutt á veg komin.

Með bréfi Olúfélagsins eru fylgirit sem sýna m.a. að markaðshlutdeild Olúfélagsins hafi verið 45% að magni árið 1994 (40% í bensíni) og hlutdeild Olís 28% (28% í bensíni). Í skýrslu Samkeppnisráðs um stjórnunar- og eignatengsl í íslensku atvinnulífi

frá desember 1994 kemur fram að Olúfélagið hafi verið með 41% af veltu olúfélaganna þriggja árið 1993 og Olís 28%.

Einnig fylgir sundurliðun á rekstraráhrifum af samvinnu olúfélaganna með bréfi Olúfélagsins. Samkvæmt mati er gert ráð fyrir að sú hagræðing sem hlýst af því að starfrækja sameiginlegt dreifingarfyrtæki olúfélaganna tveggja leiði til a.m.k. 200-250 m.kr. kostnaðarlækkunar.

4.

Hinn 17. maí sl. var upplýst í samtali fulltrúa Samkeppnisstofnunar og Olúfélagsins að endanlega hafi verið gengið frá kaupum Olúfélagsins á hlut Sunda í Olís þann 12. maí. Á fundi Samkeppnisráðs 18. maí var gerð bókun þar sem þeim fyrirmælum var beint til Olúfélagsins, Olís, Hydro Texaco og Sunda að afhenda afrit af öllum samningum sem tengjast hlutafjárkaupunum og stofnun dreifingarfélagsins. Fengu félögin fjögurra vikna frest til að afhenda umbeðin gögn.

Fulltrúar Olúfélagsins Hydro Texaco og Olís áttu fund með starfsmönnum Samkeppnisstofnunar þann 12. júní sl. Þar kynntu fulltrúar olúfélaganna hluthafasamning Olúfélagsins og Olís í Olíudreifingu ehf. sem gerður hafði verið 5. maí og hluthafasamning Olúfélagsins og Hydro Texaco í Olís sem einnig var gerður 5. maí sl. Í kjölfar fundarins eða 16. júní sl. afhentu fulltrúar olúfélaganna starfsmönnum Samkeppnisstofnunar samningana. Auk ofan-greindra samninga voru gögn með afritum af eftirfarandi afhent: Samkomulag um stofnun dreifingar- og þjónustufyrirtækis, samþykktir fyrir einkahlutafélagið Olíudreifingu ehf., stofnfundargerð fyrir félagið frá 2. júní 1995, stofnsamningur fyrir Olíudreifingu, tilkynning til hlutafélagaskrár um stofnun Olíudreifingar og tilkynningar til Verðbréfaþings vegna hlutafjárkaupa í Olís.

5.

Á fundi þann 3. júlí sl. fjallaði Samkeppnisráð um kaup Olúfélagsins og Hydro Texaco á hlutum í Olís og stofnun Olíudreifingar. Var lögð fram greinargerð Samkeppnisstofnunar þar sem fjallað er um einstök ákvæði í þeim samningum sem stofnuninni hafði borist. Hluthafasamningar í Olís og Olíudreifingu voru afhentir samkeppnisyfirvöldum sem trúnaðargögn og verður ekki fjölyrt um einstök efnisatriði þeirra. Í hluthafasamningi Olúfélagsins og Hydro Texaco í Olís kemur þó m.a. fram að markmið samningsins sé að tryggja sameiginleg réttindi samningsaðila í Olís svo að þeir í sameiningu geti stjórnað félaginu á hagkvæman rekstrarlegan hátt. Enn fremur segir að samningsaðilar muni fara með rétt sinn sem hluthafar þannig að gætt verði hagsmuna og réttinda þeirra hluthafa sem ekki eru aðilar hluthafasamningsins. Fram kemur í samningnum að aðilar hans muni leggja til við stjórnir Olís og Olúfélagsins að fyrirtækin tvö stofni samrekstrarfélag (joint venture company) til að flytja, geyma

og dreifa olíuvörum (öðrum en smurolíum o.þ.h. vörum) þannig að það fullnægi þörfum beggja fyrirtækjanna. Í hluthafasamningnum kemur fram sá skilningur aðila að Olúfélagið og Olís muni, að því er varðar markaðssetningu, vörumerki, stefnumótun o.fl., starfa algjörlega óháð hvort öðru.

Í hluthafasamningi Olúfélagsins og Olís í Olúdreifingu kemur fram að markmið félagsins sé að lágmarka dreifingar- og viðhaldskostnað hluthafanna og hlutverk þess að annast alla flutninga, geymslu og dreifingu á brennslu-olíuvörum.

Á fundi Samkeppnisráðs voru gerðar athugasemdir við nokkur atriði samninganna og spurningar vöknudu um önnur.

Þann 4. júlí áttu starfsmenn Samkeppnisstofnunar fund með fyrirvarsmönnum Olúfélagsins, Hydro Texaco og Olís. Voru þeim síðarnefndu kynntar athugasemdir og fyrirspurnir Samkeppnisráðs frá deginum áður. Komu þeir á framfæri upplýsingum og sjónarmiðum varðandi athugasemdir Samkeppnisráðs.

Ráðið hélt fund 6. júlí og gerði drög að ákvörðun um málið sem m.a. fólu í sér breytingar á hluthafasamningum, ákvæði um skipan stjórnar Olís og Olúdreifingar og ákvæði um skyldu til að tilkynna Samkeppnisstofnun um samninga og breytingar á þeim sem kunna að vera gerðar. Með bréfum dags. 7. júlí var aðilum gefinn kostur á að koma á framfæri andmælum. Olúfélagið gerði í bréfi frá 11. júlí athugasemdir við nokkur atriði í drögum þeim sem félaginu höfðu verið send en athugasemdir bárust ekki frá öðrum.

Þann 12. júlí var haldinn fundur í Samkeppnisráði þar sem tekin var ákvörðun nr. 23/1995 um kaup Olúfélagsins og Hydro Texaco á hlutum í Olís og stofnun Olúdreifingar. Málsaðilum var tilkynnt um ákvörðunina formlega 13. júlí.

Með greinargerð þessari er aðdraganda, málavöxtum og forsendum Samkeppnisráðs fyrir ákvörðun nr. 23/1995 lýst með ítarlegri hætti en áður.

II.

Lagaumhverfi

1.

Í V. kafla samkeppnislaga nr. 8/1993 er í 17. grein fjallað um aðgerðir sem samkeppnisyfirvöld geta gripið til gegn samningum, skilmálum, athöfnum og aðstæðum sem hafa skaðleg áhrif á samkeppni. Í 18. grein laganna er hins vegar fjallað um aðgerðir sem unnt er að grípa til telji Samkeppnisráð að samruni fyrirtækja eða yfirtaka fyrirtækis á öðru fyrirtæki leiði til markaðsyfirráða þess, dragi verulega úr

samkeppni og sé andstæð markmiði samkeppnislaga. Fyrri lagagreinin tekur til samninga eða hegðunar sem þegar hafa leitt til skaðlegra samkeppnishindrana að mati yfirvalda en síðari greinin tekur til fyrirbyggjandi aðgerða sem unnt er að grípa til þegar sýnt þykir að mati yfirvalda að samningar muni hafa skaðleg áhrif á samkeppnina.

Það er mat samkeppnisyfirvalda að 17. gr. samkeppnislaga komi ekki til álita þegar áhrifin af kaupum Olíufélagsins og Hydro Texaco á hlutabréfum í Olís eða stofnun Olíudreifingar á samkeppnina á markaðnum er skoðuð. Í því sambandi er verið að skoða líkleg áhrif samninga, sem málinu tengjast, á viðkomandi markaði í náinni og fjarlægri framtíð. Verður það því metið með hliðsjón af ákvæðum 18. gr. samkeppnislaga.

2.

Í greinargerð með frumvarpi til samkeppnislaga sem lagt var fyrir Alþingi á 115. löggjafarþingi segir að 18. gr. frumvarpsins sé nýmæli.

Frumvarpið varð að lögum eftir að breytingar höfðu verið gerðar á því, m.a. 1. mgr. 18. gr. sem er svohljóðandi: „*Telji samkeppnisráð að samruni fyrirtækja eða yfirtaka fyrirtækis á öðru fyrirtæki leiði til markaðsyfirráða þess, dragi verulega úr samkeppni og sé andstæð markmiði laga þessara getur ráðið ógilt samruna eða yfirtöku sem þegar hefur átt sér stað. Samkeppnisráð getur einnig sett slíkum samruna eða yfirtöku skilyrði sem verður að uppfylla innan tilskilins tíma. Sama á við ef eigendur með virk yfirrád í einu fyrirtæki ná virkum yfirráðum í öðru fyrirtæki þannig að slíkt valdi markaðsyfirráðum, hamli samkeppni og brjóti í bága við markmið laganna. Við mat á lögmæti samruna eða yfirtöku skal samkeppnisráð taka tillit til þess að hvaða marki alþjóðleg samkeppni hefur áhrif á samkeppnisstöðu hins sameinada fyrirtækis.*“

Í fyrrnefndri greinargerð með frumvarpi til samkeppnislaga segir m.a.: „*Á síðustu árum hefur þeim ríkjum á Vesturlöndum fjölgað sem hafa tekið upp reglur um eftirlit með samruna og yfirtöku fyrirtækja. Hér á landi hefur samruni og yfirtaka fyrirtækja orðið algengari á síðustu árum. Yfirtaka eins fyrirtækis á öðru eða samruni fyrirtækja getur leitt til þess að samkeppni sem hefur verið til staðar minnkar eða hverfur jafnvel alveg. Þannig getur við samruna eða yfirtöku orðið til fyrirtæki sem hafa markaðsráðandi stöðu eða jafnvel einokun á markaðnum. Samkvæmt gildandi lögum er gert ráð fyrir því að samkeppnisyfírvöld bregðist við slíkri stöðu með því að hafa sérstakt eftirlit með þeim fyrirtækjum sem njóta markaðsyfirráða og geti gripið inn í starfsemi þeirra sé talið að þau misnoti aðstöðu sína. Hér er hins vegar lagt til að yfírvöldum verði gert kleift að koma í veg fyrir að þær aðstæður skapist á markaðnum að fyrirtækið nái með yfirtöku eða samruna einokun eða markaðsráðandi stöðu. Með því að banna yfirtöku eða samruna. Þannig má líkja þessari heimild við forvarnarstarf*

sem einkum yrði beitt þegar ljóst væri að afleiðingar samruna eða yfirtöku yrðu verulega minni samkeppni á viðkomandi markaði t.d. vegna þess hversu erfitt yrði fyrir ný fyrirtæki að komast inn á markaðinn.“

Síðar í greinargerðinni segir:

„Bann við yfirtöku og samruna er afdrifarík aðgerð og oft eru miklir hagsmunir í húfi. Því er eðlilegt að yfirvöldum séu sett tímamörk til að taka ákvörðun um bann við yfirtöku eða samruna. Það leiðir af sjálfu sér að engin slík tímamörk geta gilt um heimild samkeppnisyfirvalda til að ógilda yfirtöku sem þegar hefur átt sér stað. Jafn afdrifaríkum heimildum og samkeppnis-yfirvöldum eru fengnar með þessari grein verður ekki beitt nema ríkar ástæður séu til og þau telji að virkri samkeppni sé veruleg hættu búin ef fyrirhuguð yfirtaka fer fram eða samruni sem þegar hefur farið fram fær að standa.

Í 2. málslíð 3. mgr. er sérstaklega tekið fram að ákvæði málsgreinarinnar eigi einnig við þegar fyrirtæki nær virkum yfirráðum í öðru fyrirtæki. Um hugtakið virk yfirråd vísast til orðaskýringa. Hér skal því þó bætt við að við skilgreiningu á því hvort fyrirtæki hafi náð virkum yfirráðum að það er hin raunverulega aðstaða sem það hefur til að stjórna eða fara með eignir annars fyrirtækis sem skiptir máli. Hvaða eða hvers konar aðstæður það eru sem gera fyrirtæki þetta kleift, skiptir hins vegar ekki máli.“

Skilgreiningu á hugtakinu virk yfirråd er einnig að finna í orðskýringarkafla samkeppnislaga. Í 4. gr. laganna eru virk yfirråd skilgreind með eftirfarandi hætti: *„Virk yfirråd eru yfirråd sem gera aðila kleift að hafa úrslitaáhrif á rekstur og stjórnun fyrirtækis hvort sem þau áhrif eru til komin vegna þess að hann getur:*

- a. haft áhrif á skipun stjórnar, atkvæðagreiðslur eða ákvarðanir fyrirtækisins.*
- b. notað eða ráðstafað eignum eða hluta eigna fyrirtækis.“*

III.

Niðurstöður

1.

Það sem fyrst liggur fyrir þegar skoðuð eru kaup Olúfélagsins og Hydro Texaco á hlutum í Olís annars vegar og stofnun Olúfélagsins og Olís á geymslu- og dreifingarfélaginu Olúdreifingu hins vegar er að meta hvort um yfirtöku eða samruna í skilningi 18. gr. samkeppnislaga sé að ræða.

Eftir kaup Olúfélagsins og Hydro Texaco á hlutum í Olís eiga hvort félag um sig 35,5% hlut. Aðrir hlutir eru mjög dreifðir og enginn einn hluthafi á meira en 1-3% hlut. Félögin tvö hafa gert með sér hluthafasamning þannig að sameiginlega ráða þau yfir 71% hlutafjár. Í Olís getur enginn meirihluti myndast í félaginu annar en sá sem nú hefur myndast. Félögin hafa í sameiningu virk yferráð í Olís sem gerir þeim kleift að hafa úrslitaáhrif á rekstur og stjórnun fyrirtækisins sbr. orðskýringar í 4. gr. samkeppnislaga. Með vísan til þess að Olúfélagið og Hydro Texaco hafa gert með sér hluthafasamning í Olís, og þess sem að framan er ritað, ná félögin með hlutabréfakaupum sínum virkum yferráðum í Olís í skilningi 18. gr. samkeppnislaga.

Olúfélagið og Olís hafa í hyggju, með því að stofna geymslu- og dreifingarfélagið Olúdreifingu, að sameina hluta eigin starfsemi í því félagi. Mun hið nýja félag yfirtaka þann hluta starfsemi móðurfélaganna þar sem a.m.k. 50% heildarkostnaðar þeirra fellur nú til. Með öðrum orðum verður geymslu- og dreifingarstarfsemi Olúfélagsins og Olís vegna brennsluolíuvara sameinuð í hinu nýja félagi, Olúdreifingu. Það er mat samkeppnisyfirvalda að með því að yfirfæra og sameina þann þátt starfsemi Olúfélagsins og Olís sem áður getur, í einu nýju félagi, renni sú starfsemi saman í skilningi 18. gr. samkeppnislaga.

2.

Þegar metin eru áhrif eða líkleg áhrif þess að fyrirtæki nái virkum yferráðum í öðru fyrirtæki eða fyrirtækjum, og áhrif samruna fyrirtækja á samkeppnina á viðkomandi markaði, þarf að byrja á að skilgreina þann markað sem máli skiptir. Síðan þarf að leggja mat á það hvort þessar aðstæður leiði til mikillar samþjöppunar með hliðsjón af því hvernig markaðsaðstæður voru fyrir.

Sá markaður sem hér um ræðir, er heildarmarkaðurinn fyrir brennsluolíuvörur á Íslandi ásamt tilfallandi eldsneytissölu til erlendra skipa og flugvéla. Einstakar tegundir af brennsluolíuvörum eru sem næst samkynja vörur, þ.e. ein tegund hjá hverjum seljanda kemur í stað annarrar hjá öðrum og eru því skv. skilgreiningu í 4. gr. samkeppnislaga staðgengdarvörur. Á markaði fyrir þessar vörur starfa þrjú fyrirtæki ásamt dótturfélögum: Olúfélagið hf. sem var með um 45% markaðshlutdeild eftir heildarsölumagni árið 1994, Olúverslun Íslands hf.-Olís með 28% markaðshlutdeild og Skeljungur hf. með 27% markaðshlutdeild. Félögin þrjú eru öll með dreifingu á sínum vörum um allt land þó að markaðs-hlutdeild þeirra sé nokkuð mismunandi eftir stöðum og byggðarlögum.

Olúmarkaðurinn á Íslandi er fákeppnismarkaður. Fyrirtækin sem þar starfa hafa öll verið í samkeppni hvert við annað þó ýmsir ytri og innri þættir hafi hamlað samkeppni. Verðlagsákvæði voru í gildi til skamms tíma og flutningskostnaðarjöfnun er enn í gildi. Samvinna hefur verið nokkur með félögunum á liðnum árum. Saman reka þau

nokkrar eldsneytisafgreiðslur og einnig hafa þau haft samvinnu um flutninga á eldsneyti til landsins og dreifingu með skipum út á land. Í skýrslu Samkeppnisráðs um stjórnunar- og eignatengsl í íslensku atvinnulífi frá desember 1994 er m.a. að finna eftirfarandi lýsingu á olíumarkaðnum: „*Þrátt fyrir að stjórnvöld hafi opnað leið fyrir aukna samkeppni á olíumarkaðnum einkennist hann áfram af fákeppni þriggja fyrirtækja. Verðbreytingar taka gildi samtímis, sem leiðir af því fyrirkomulagi sem ríkir á markaðnum og gagnsæi hans. Fyrirtækin sjá sér ekki hag í að keppa um verð. Sama á sér stað í nágrannalöndunum. Samkeppni ríkir hins vegar á ýmsum öðrum sviðum í starfsemi olíufélaganna.*“

Eins og áður segir hefur samkeppni á íslenska olíumarkaðnum lengst af verið ýmsum ytri takmörkunum háð. Verðlagsákvæði og innflutningshömlur voru í gildi fram á árið 1992 og olíufélögin, hvert um sig, voru skylduð samkvæmt lögum um flutningsjöfnun til að hafa sama útsöluverð á bensíni og olíu um land allt fram til september á síðasta ári. Það hefur í raun verið takmörkuð samkeppni á markaðnum fram til þessa dags. Þetta ber að hafa í huga þegar meta á líkleg áhrif stofnunar hins nýja samrekstrarfyrirtækis Olíufélagsins og Olís og kaupa Olíufélagsins og Hydro Texaco á hlut í Olís.

Við athugun á því máli sem hér er til umfjöllunar er nauðsynlegt að gera nokkurn greinarmun á kaupum Olíufélagsins og Hydro Texaco á hlutum í Olís annars vegar og stofnun samrekstrarfyrirtækisins Olíudreifingar hins vegar. Skýr tengsl eru þó á milli hlutabréfakaupanna og stofnunar Olíudreifingar, enda byggðust kaupin á þeirri forsendu að samstarf tækist milli félaganna um stofnun fyrirtækisins.

3.

Sameiginlega er markaðshlutdeild Olíufélagsins og Olís í sölu brennsluolíu-vara um 73% af heildarmarkaðnum í magni talið. Ef litið er á félögin sem eitt hafa þau markaðsyfirráð á þeim markaði sem máli skiptir.

Markmið Olíufélagsins og Hydro Texaco, stærstu hluthafa í Olís, er að reka félagið á sem hagstæðastan viðskiptalegan hátt. Á fundum með fyrirsvarsmönnum félaganna hefur komið fram að ætlun þeirra sé að reka félögin sem keppa á smásölumarkaðnum fyrir brennsluolíuvörur, Olíufélagið og Olís, í samkeppni hér eftir sem hingað til. Í því samhengi er bent á ákvæði í hluthafasamningi Olíufélagsins og Hydro Texaco í Olís sem áður hefur verið vitnað til.

Ef það gengur eftir sem stærstu hluthafar í Olís ætla, að félagið starfi samkeppnislega óháð Olíufélaginu á smásölumarkaðnum fyrir brennsluolíur, verður lítil samþjöppun á þeim markaði vegna hlutafjárkaupanna í Olís. Á hinn bóginn má leiða að því líkur að Olíufélagið og Olís sýni hvort öðru enn frekara gagnkvæmt tillit en olíufélögin öll hafa

til þessa gert á þeim fákeppnismarkaði sem þau starfa. Gagnkvæmir hagsmunir Olúfélagsins og Olís og þó einkum hagsmunir Olúfélagsins vegna fjárfestingar félagsins í Olís geta virkað hamlandi á samkeppnina milli þessara tveggja fyrirtækja.

4.

Samruni á ákveðinni starfsemi Olúfélagsins og Olís með stofnun samrekstrar-fyrirtækisins Olúdreifingar, leiðir til samþjöppunar á markaði þeirrar starfsemi. Munu tvö fyrirtæki stunda þessa starfsemi miðað við núverandi rekstur, Olúdreifing með yfir 70% markaðshlutdeild og Skeljungur með undir 30% markaðshlutdeild. Auk markaðssamþjöppunar, skapast í stjórn Olúdreifingar, stjórnunartengsl á milli Olúfélagsins og Olís.

5.

Þegar lagt hefur verið mat á markaðinn sem máli skiptir og hvort hlutabréfa-kaup sem leiða til virkra yferráða eða samruni leiði til mikillar samþjöppunar, þarf að freista þess að meta hvort hætta sé á að verulega dragi úr samkeppni og hvort hlutabréfakaupin og samruninn stríði gegn markmiði samkeppnislaga um að vinna að hagkvæmri nýtingu framleiðsluþátta þjóðfélagsins. Í því samhengi þarf að leggja á það mat, hver líkleg þróun samkeppninnar á markaðnum verður, án íhlutunar samkeppnisyfirvalda og með íhlutun þeirra. Þarf þá m.a. að taka tillit til aðgangshindrana að markaðnum og að hvaða marki alþjóðleg sam-keppni hefur eða getur haft áhrif á þau fyrirtæki sem sameinast eða ná yfir-ráðum í öðru fyrirtæki eða fyrirtækjum. Ef líkur eru á að samkeppnishindrun vegna þessa vari skamman tíma, er ekki ástæða til íhlutunar yfirvalda. Loks þarf að reyna að meta hver hagræðing kann að verða af yfirtöku eða samruna.

Í lokamálslið 1. mgr. 18. gr. samkeppnislaga segir að við mat á samruna og yfirtöku skuli Samkeppnisráð taka tillit til þess að hvaða marki alþjóðleg sam-keppni hefur áhrif á samkeppnisstöðu hins sameinaða fyrirtækis. Í nefndaráliti efnahags- og viðskiptanefndar segir um þennan málslið að Samkeppnisráð skuli taka tillit til þess „*hversu samruninn styrki hið sameinaða fyrirtæki í samkeppni við erlend fyrirtæki*“.

Erlend samkeppni er nú nánast engin á íslenska olíumarkaðnum þó að skip og flugvélar kaupi stundum eldsneyti af erlendum olúfélögum. Irving olúfélagið hefur áætlanir um að hasla sér völl á íslenska olíumarkaðnum. Þannig hefur félagið sótt um og fengið vilyrði fyrir lóðaúthlutunum og boðið út ákveðna þætti í tengslum við uppsetningu á birgðastöð. Með hliðsjón af þeim áhuga sem Irving olúfélagið hefur sýnt og þeirri undirbúningsvinnu sem félagið hefur innt af hendi, verður að telja líkur á að félagið ætli sér inn á markað hér á landi. Þátttaka erlends aðila myndi gjörbreyta samkeppnisaðstæðum á olíumarkaðnum.

6.

Þrjú skilyrði þurfa að vera fyrir hendi til að Samkeppnisráð geti ógilt samruna eða yfirtöku sem þegar hefur átt sér stað. Í fyrsta lagi þarf samruninn eða yfirtakan að leiða til markaðsyferráða, í öðru lagi þurfa afleiðingarnar að vera verulega minni samkeppni og í þriðja lagi þarf samruni eða yfirtaka að vera andstæð markmiði samkeppnislaga. Forsenda fyrir því að Samkeppnisráði sé heimilt að ógilda samruna er að öll skilyrðin þrjú séu fyrir hendi.

Þriðja alhliða olúfélagið sem starfar á sama markaði og Olúfélagið og Olís, Skeljungur hf., er öflugt fyrirtæki á íslenskan mælikvarða með heildarveltu um 6 milljarða kr. á árinu 1994. Á sama ári var heildarvelta Olúfélagsins 8,4 milljarðar kr. og Olís 5,8 milljarðar kr. Eigið fé fyrirtækisins er um 2,5 milljarðar kr. og eiginfjárhluftall 48% (51% hjá Olúfélaginu og 43% hjá Olís). Skeljungur hefur stofnað félag með fyrirtækjunum Hagkaupi og Bónus um rekstur bensínstöðva við ýmsa stórmarkaði á höfuðborgarsvæðinu. Kann það að auka hlutdeild Skeljungs á þeim markaði sem olúfélögin starfa nú á.

Kaup Olúfélagsins á hlut í Olís voru forsenda fyrir stofnun félaganna á Olú-dreifingu. Með því kom Olúfélagið í veg fyrir að öðrum félögum tækist að gera það sama, þ.e. að önnur félög tækju upp samvinnu við Olís eða yfirtækju rekstur þess. Á það hefur verið bent hér að framan að virk samkeppni Olúfélagsins og Olís á smásölustigi kunni að vera andstæð hagsmunum Olúfélagsins. Í ljósi styrkleika Skeljungs og þess að líkur eru á að Irving olúfélagið hefji rekstur hér á landi verður þó að telja, þegar litið er til lengri tíma, að ekki sé sú hættu á verulegum samkeppnishindrunum vegna kaupa Olúfélagsins og Hydro Texaco á hlutabréfum í Olís, að hún gefi tilefni til ógildinga á kaupum félaganna á hlut Sunda í Olís.

7.

Færð hafa verið fyrir því rök að samrekstrarfélagið Olúdreifing muni vera með markaðsyferráð á sínum markaði. Á það ber þó að líta að félagið mun einungis starfa sem þjónustufyrirtæki fyrir móðurfyrirtækin og því væntanlega ekki stunda virka markaðssókn. Olúdreifing mun a.m.k. í upphafi hafa ákveðið forskot á Skeljung í krafti hagkvæmni stærðarinnar. Samkeppnisyfirvöld telja þó ekki ástæðu til að ætla að það dragi verulega úr samkeppni á þeim markaði í ljósi styrkrar stöðu Skeljungs. Hefji kanadíska félagið Irving Oil rekstur hér á landi, mun Olúdreifing gera móðurfyrirtækin betur í stakk búin að takast á við samkeppnina við það öflugta félag.

Hluti af þeim gögnum sem aflað hefur verið, er greining á þeirri hagræðingu sem ætlað er að leiði af starfsemi samrekstrarfyrirtækisins Olúdreifingar. Þar er m.a. höfð hliðsjón af reglugerð um mengunarvarnir sem hafa mun í för með sér þörf á endurnýjun birgðatanka olúfélaganna á næstu árum. Í gögnunum er áætlað að

hagræðing við rekstur Olíudreifingar, með hliðsjón af kostnaði við starfsemi móðurfélaganna nú, verði að lágmarki 200-250 m.kr. Miðað við fyrirbyggjandi gögn og upplýsingar, gera samkeppnisyfirvöld ekki athugasemd við áætlun um hagræðingu.

Erfitt er að meta hvort eða að hve miklu leyti Olúfélagið og Olís hefðu getað hagrætt í eigin rekstri, hvort félag um sig. Aðgengileg gögn um það liggja ekki fyrir s.s. mat á einstökum eignum. Þó má vera ljóst að kröfur þær sem gerðar eru í reglugerð um mengunarvarnir valda því að endurnýja þarf allar birgða-stöðvar olúfélaga. Fjárfesting, vegna þess, verður mun minni hjá samrekstrar-félaginu einu, en vera mundi hjá félögum tveimur. Það er mat samkeppnis-yfirvalda, miðað við þær forsendur sem fyrir liggja, að stofnun Olíudreifingar samræmist markmiði samkeppnislaga um hagkvæma nýtingu framleiðsluþátta þjóðfélagsins. Ekki eru því forsendur til að ógilda stofnun félagsins.

8.

Líkur væru á að ógilding þeirra löggjörninga sem hér hefur verið fjallað um myndu draga úr getu fyrirtækjanna til að hagræða með þeim hætti sem þau kjósa. Íhlutun gæti þar af leiðandi falið í sér að möguleikar fyrirtækjanna til aðlögunar að þróun markaðarins væru skertir því samruni í einu eða öðru formi getur verið árangursrík leið til að laga rekstur að breytingum á markaðsaðstæðum.

Íhlutun gæti gert öðrum aðilum kleift að ná yfirráðum í Olís án þess að það leiddi til þeirra þjóðhagslegu hagræðingar sem af því hlýst að Olúfélagið og Olís stofna samrekstrarfélag um birgðahald og dreifingu brennsluolíuvara.

Til að tryggja frekar að fyrirtækin Olúfélagið og Olís starfi óháð hvort öðru, að því er varðar markaðssetningu, vörumerki, verðlagningu, stefnumótun o.fl. setur Samkeppnisráð þó kaupum Olúfélagsins og Hydro Texaco á hlutum í Olís og stofnun Olíudreifingar skilyrði á grundvelli 1. mgr. 18. gr. samkeppnislaga nr. 8/1993. Í skýrslu Samkeppnisráðs um stjórnunar- og eignatengsl í íslensku atvinnulífi frá desember 1994 koma fram dæmi um að lítill eignarhluti í fyrirtæki með dreifða eignaraðild getur fært hluthafa veruleg áhrif á stjórnun fyrirtækisins. Með vísan til þess þykir m.a. nauðsynlegt að setja skilyrði sem fela í sér að aðilar sem einhver ítök eiga í Olúfélaginu miðað við dreifða eignaraðild að félaginu sitji ekki í stjórn Olís fyrir hönd Olúfélagsins. Sama gildir um aðila í félögum með hina dreifðu eignaraðild sem Olúfélagið á ítök í.

IV.

Ákvörðunarorð:

„Eftir að Olúfélagið hf. keypti 35,46% hlut í Olúverslun Íslands hf. og Hydro Texaco A/S eignaðist jafnstóran hlut í Olúverslun Íslands hf gerðu félögin með sér hluthafasamning í Olúverslun Íslands hf. Jafnframt hafa Olúfélagið hf. og Olúverslun Íslands hf stofnað einkahlutafélagið Olúdreifingu ehf. sem taka mun yfir hluta af þeirri starfsemi sem eigendurnir hafa til þessa innt af hendi, hvor um sig. Olúfélagið hf. og Olúverslun Íslands hf. hafa nú gert hluthafasamning í Olúdreifingu ehf.

Samkeppnisráð hefur fjallað um kaup Olúfélagsins hf. og Hydro Texaco A/S á hlutum í Olúverslun Íslands hf, stofnun Olúdreifingar ehf. og þá hluthafasamninga sem að ofan greinir. Ráðið telur að um samruna sé að ræða í skilningi 18. gr. samkeppnislaga nr. 8/1993 í því máli sem hér er lýst.

Samkeppnisráð setur samrunanum eftirfarandi skilyrði sem aðilar málsins, Olúfélagið hf., Hydro Texaco A/S, og Olúverslun Íslands hf. þurfa að uppfylla svo að komist verði hjá að beita ákvæði samkeppnislaga um ógildingu samruna, sbr. 1. ml. 1. mgr. 18. gr. laganna.:

I. Skilyrði vegna kaupa Olúfélagsins hf. og Hydro Texaco A/S á hlutum í Olúverslun Íslands hf.

1. Ákvæði í hluthafasamningi í Olúverslun Íslands hf.
(Shareholder's Agreement) grein 3.1., 1. og 2. málslíður verði þannig: „Stjórnarmenn skulu vera sjö. Ákvæði hlutafélaga gilda um stjórnarkjör. HT og OHF tilnefna fulltrúa fyrir sína hönd til stjórnarkjörs.“

2. Stjórnarmenn og starfsmenn Olúfélagsins hf. eða þeir sem í störfum sínum eru verulega háðir Olúfélaginu hf. og stjórnarmenn eða starfsmenn dótturfélaga, stjórnarmenn og starfsmenn félaga sem Olúfélagið hf. á meira en 1% hlut í svo og stjórnarmenn og starfsmenn félaga sem eiga meira en 1% hlut í Olúfélaginu hf. skulu ekki sitja í stjórn Olúverslunar Íslands hf.

3. Tilkynna skal Samkeppnisstofnun allar breytingar á hluthafasamningi í Olúverslun Íslands hf. og alla samninga sem aðilar sammingsins kunna að gera sín á milli.

II. Skilyrði fyrir stofnun Olúdreifingar ehf.

1. Grein 5.2.1., 1. málslíður í hluthafasamningi í Olíudreifingu ehf. breytist og hljóði svo:

„Hluthafar mega halda áfram núverandi samningum um vöruskipti eða samstarf við önnur olíufélög þar til þeir samningar renna út eða lýkur fyrir uppsögn og mega gera nýja samstarfssamninga við önnur olíufélög“.

2. Stjórnarmenn í Olíufélaginu hf., Olíuverslun Íslands hf. eða Hydro Texaco A/S skulu ekki sitja í stjórn Olíudreifingar ehf.

3. Tilkynna skal Samkeppnisstofnun um allar breytingar sem gerðar verða á hluthafasamningi í Olíudreifingu ehf. Ennfremur skal tilkynna um aðra samninga sem eigendur Olíudreifingar ehf., Olíufélagið hf. og Olíuverslun Íslands hf., gera sín á milli sem varða rekstur fyrirtækisins og starfsemi svo og samninga sem varða rekstur og starfsemi annars hvors eigenda fyrirtækisins eða þeirra beggja.

4. Stjórnarmenn og allir starfsmenn Olíudreifingar ehf. undirriti yfirlýsingu um trúnað og þagnarskyldu er varðar upplýsingar um starfsemi eigenda félagsins til að tryggja að upplýsingar fari ekki á milli Olíuverslunar Íslands hf. og Olíufélagsins hf. fyrir tilstilli stjórnarmanna og starfsmanna Olíudreifingar ehf.“